

Лев Корабельников — зоолог, китобій і музеолог

Ігор Загороднюк, Тетяна Атемасова

Національний науково-природничий музей НАН України (Київ)

e-mail: zoozag@ukr.net; orcid: 0000-0002-0523-133X

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна (Харків)

ZAGORODNIUK, I., T. ATEMASOVA. Lev Korabelnikov, a zoologist, whaler and museologist. —

An essay about one of the famous whale researchers of Ukraine, who went through a difficult path to become a whale specialist from the first day of his professional work. The researcher participated in eight voyages as a member of the research team of the Antarctic whaling flotilla 'Slava' (later 'Soviet Ukraine'), studied the diet of whales and patterns of their distribution in the Antarctic (1956–1959, 1965–1970). He is the author of about 15 publications about Antarctic whales and birds. Later, he became a scientist at the Research Institute of Biology at Kharkiv University (1970–1975), and then became the director of the Museum of Nature of this university (1975–1989). He collected and mounted many specimens of marine mammals and birds.

Біографічна довідка

Корабельников¹ Лев Васильович, народився 12.07.1926 у м. Олександрія Кіровоградської обл. У 1940 р. закінчив 7-річну школу. У 1943 р. вступив до школи юнг в м. Енгельс (Саратовська обл.) і того ж року направлений на завод з будівництва торпедних катерів у Тюмені. Звідти потрапив на службу на катерах на Далекому Сході; брав участь у війні з Японією².

Після служби приїхав до Харкова, вступив до Харківського університету, який закінчив 1956 р. Одразу після університету (спеціалізувався по кафедрі зоології) став учасником антарктичних експедицій китобійної флотилії «Слава», згодом «Радянська Україна», як зоолог. Його походи були у 1956–1959 та 1965–1970 рр. по всій Антарктиці (південні частини всіх океанів) та до островів Баллені, Крозе й Окленд [Атемасова & Кривицкий 1999].

Рис. 1. Лев Васильович Корабельников — фото на стенді музею про здобутки його працівників, близько 1975 року. З архіву Тетяни Дев'ятко; редактивно авторами.

¹ Є переказ, що Корабельников — це придумане прізвище, яке юнак взяв для укривання родинних деталей; батько Василь Семенович (1904–1938) був репресований [<https://bit.ly/3p1jsBI>].

² Деталі про перші 20 років життя є на сайті «Харківських відомостей» [<https://bit.ly/41SdyBi>].

Протягом 1970–1975 рр. працював в НДІ біології Харківського державно-університету (ХДУ), займався вивченням птахів водосховищ Харківщини і темою збагачення мисливської фауни. Брав участь в експедиціях кафедри зоології до Дагестану, Молдови, Криму, Кавказу, Сахаліну, Курил [Атемасова & Кривицкий 1999]. Протягом 1975–1989 рр. був директором Музею природи ХДУ (МПХУ), після чого вийшов на пенсію. Помер від раку на початку 2016 р. Похований (з кремацією) у Харкові на міському цвинтарі.

Ключові доробки в галузі теріології

У творчості виокремлюються три цикли — антарктичні дослідження на китобійній флотилії «Слава» (публікації 1959–1976 та 1980–1982 р.), «місцева» фауністика Харківщини (1956, 1967, 1975) та музеологічні практики у Харківському університеті (1978–1988). У публікаціях описано антарктичні дослідження у 1956–1957 рр. [Корабельников 1959], у травні 1958 р. [Корабельников 1975], влітку і восени 1966–1968 рр. [Корабельников 1975].

Фактично вся його теріологія була сконцентрована на Антарктиці: у складі наукової групи китобійної флотилії він вивчав біологію китів, їх розміщення та формування китових стад. Рейси тривали 7–8 міс. Додатковим об'єктом уваги завжди були морські птахи та їхні трофічні зв'язки з китами, важливі для пошуку скупчень криля і, відповідно, китів. Обсяги матеріалу вражали. Наприклад, у його першій статті про живлення кашалота вказано, що матеріал зібрано під час 11 рейсу флотилії (1956–1957 рр.), досліджено 159 шлунків кашалотів [Корабельников 1959]. Йому ж належить і опис альбіноса горбача, *Megaptera novaeangliae* [Корабельников 1967]. У цих статтях його афіціація вказана як «Китобійна флотилія Слава», проте вже пізніші статті, зокрема про роботу на островах Баллені, представлено від НДІ біології Харківського університету [Корабельников 1975].

Лев Васильович привіз із Антарктики низку зразків ссавців, переважно у формі черепів та скелетів. Серед привезеного ним — скелети смугача звичайного, смугача малого і кашалота³, два черепа косатки, три черепа морського лева, плюс крабоді, нерпи тощо (Ю. Ільохін, особ. повід.). Також є нижня щелепа синього кита, декілька нижніх щелеп смугача малого (змонтовані на стіні), опудала афаліни й фоцени. Всі розміщені в одній залі великих ссавців (на жаль, всі без етикеток, тобто без дат, місць і колекторів).

Вже у старшому віці, у 1996 р. (тобто до свого 70-річчя) дослідник створив експозицію «Кити та китобійний промисел» (рис. 2). Серед експонатів — продукція та знаряддя китобійного промислу, фотографії різних моментів китобійного промислу (опис є на сайті музею [<https://bit.ly/3Vg4Z0V>]).

³ Натомість, скелет фінвала з'явився без нього (він не брав участь у тому рейсі), за ініціативою директора МПХУ В. Грубанта, як подарунок флотилії та її капітана О. Соляника до ювілею університету; монтували його 1971 року (Т. Дев'ятко, особ. повід.)

Чесноти, захоплення, суспільна робота, відзнаки

Дослідник завжди захоплювався дослідженнями птахів, як в університеті, так і в Антарктиці. Його дипломна праця мала назву «Орнітофауна дендропарку "Веселі Боковеньки" Долинського району Кіровоградської області» (1956), птахам присвячено близько половини (10) його бібліографії [Атемасова & Кривицький 1999]. Ним зібрано велику колекцію трубконосих, яку частково передано до Зоологічного музею АН (нині ННПМ), а 150 екз. 29-ти видів збережено в МПХУ [ibid.]. Про його пташині колекції є стаття «Які в океані птахи» у газеті «Радянська Україна» за 12.05.1974 (авт. І. Васюта).

Навіть вже будучи на посаді директора музею, він не планував захищати дисертацію, вважаючи себе не науковцем, а музеологом. За свідченнями колег з музею, саме при Корабельникові було зроблено всі сучасні вітрини. Він же видав перший буклет «Музей природи» (1985).

Його матеріали згадані у каталозі змії МПХУ (2007), зокрема зібрані ним морські змії з Індійського океану і гадюку з Сахаліну⁴. У 1970 р. він отримав медаль «150 років відкриття Антарктиди». На сайті одного з аукціонів автор знайшов її — із зазначенням імені Л. Корабельникова (рис. 3).

Про Л. Корабельникова є біографічна довідка в статті про ветеранів 2СВ в «Харьковских известиях» за 2014 р. [<https://bit.ly/41SdyBi>], відомості з якої використано у цьому огляді, та нарис про його орнітологічні здобутки в огляді орнітологів України [Атемасова & Кривицький 1999].

Рис. 2 (ліворуч). Стенд «Кити і китобійний промисел» (сучасний вид; за сайтом Музею Природи [<https://bit.ly/3Vg4Z0V>]

Рис. 3 (праворуч). Настільна бронзова медаль «150 років відкриття Антарктиди» (1970) з нагородним листом на ім'я Л. Корабельникова (аукціон 06–10.12.2017; за вебсайтом [violity.com https://bit.ly/40PTIVZ](https://bit.ly/40PTIVZ)).

Подяки. Автор дякує Ю. Іллюхіну за ініціацію цієї розвідки та Т. Дев'ятко за важливі уточнення і надіслані в користування архівні матеріали і фотографії.

⁴ *Microcephalophis gracilis* (13.11.1966, leg. Корабельников) та *Pelamis platura* (09.11.1966, leg. Корабельников, Філіпенко) з Індійського океану, на експозиції; *Vipera berus* (2 екз., 19.07.1962, leg. Корабельников) з Сахаліну, у фондах (Ведмедеря *et al.* 2007).

Література

- Атемасова, Т. А., И. А. Кривицкий. 1999. Лев Васильевич Корабельников. В кн.: Атемасова, Т. А., И. А. Кривицкий (сост.). *Орнитологи Украины: Биобиблиографический справочник. Выпуск 1*. Харьков, 235–236.
- Ведмедеря, В. И., А. И. Зиненко, Л. А. Гончаренко. 2007. *Каталог коллекций Музея природы Харьковского национального университета им. В. Н. Каразина. Змеи (Reptilia: Ophidia)*. Харьковский университет, Харьков, 1–82. ISBN 966-623-403-3. URL
- Корабельников, Л. В. 1959. О питании кашалотов в антарктических морях. *Природа*, № 3: 103–104.
- Корабельников, Л. В. 1967. Кит-альбинос. *Природа*, № 10: 119. URL
- Корабельников, Л. В. 1969. О некоторых закономерностях структуры стад кашалотов. *Тезисы докладов. 4 Всесоюзное совещание по изучению морских млекопитающих*⁵. Наука, Ленинград, 35–36. [цит. за: <https://bit.ly/3NGYmmD>]
- Корабельников, Л. В. 1972. Трофические связи птиц и китов Южного океана. *Пятое Всесоюзное совещание по изучению морских млекопитающих. Тезисы докладов, часть 1*. Махачкала, 188.
- Корабельников, Л. В. 1975. Некоторые зоогеографические особенности антарктических островов Баллени. *Вестник зоологии*, № 3: 37–41. URL
- Корабельников, Л. В. 1978. О перспективах развития Музея естествознания Харьковского государственного университета. *Вестник Харьковского университета*, 164: 56–58.
- Корабельников, Л. В. 1980. Некоторые итоги зоогеографических исследований в антарктической области. *Вестник Харьковского университета*, 195: 90–92.
- Корабельников, Л. В., Г. П. Гвоздик, А. В. Климов. 1980. Организация научно-методической работы по проблемам пропаганды охраны среды в Музее природы Харьковского университета. *Вестник Харьковского университета*, 195: 96–98.
- Корабельников, Л. В. 1986. Основные принципы создания экспозиций в Музее природы Харьковского государственного университета. *Вестник Харьковского университета*, 288: 96–99.
- Лазарева, Т. Н., Л. В. Корабельников, Р. В. Скотаренко. 1988. Музей природы Харьковского государственного университета как база обучения студентов. *Вестник Харьковского университета*, 313: 90–92.

Резюме

ЗАГОРОДНЮК, І., Т. АТЕМАСОВА. Лев Корабельников — зоолог, китобій і музеолог. — Нарис про одного з відомих теріологів-китознавців України, який пройшов непростий шлях до зоології, проте з першого дня професійної роботи став китознавцем. Дослідник пройшов 8 рейсів у складі наукової групи при антарктичній китобійній флотилії «Слава» (згодом «Радянська Україна»), досліджував трофіку китів і закономірності їхнього розподілу в Антарктиці (1956–1959, 1965–1970). Став автором близько 15 публікацій про китів і птахів Антарктики. Після «виходу на берег» став науковцем НДІ біології при Харківському університеті (1970–1975), а слідом — директором Музею природи цього університету (1975–1989). Зібрав і змонтував багато зразків морських ссавців і птахів.

---

⁵ Є цікава деталь щодо цієї наради. У статті про гельмінтолога С. Делямуре зазначено: «Решеним Всесоюзного совещання по изучению морских млекопитающих (декабрь 1959 г.) все экспедиции СССР сдают гельминтологический материал для обработки профессору С. Л. Делямуре, на кафедру зоологии Крымского пединститута» (<https://bit.ly/3LDI90Z>)